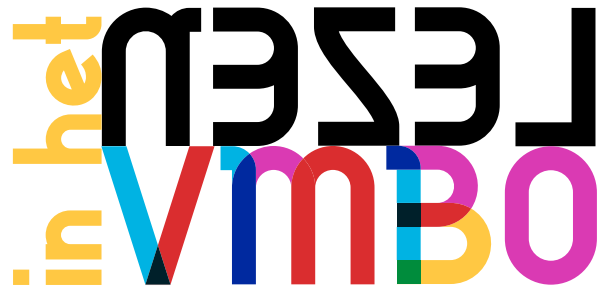

Kaartspel

Succesfactoren

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmbo.nl

Handleiding Kaartspel

Succesfactoren voor Lezen in het vmbo

Met dit spel kan het team (vaksectie Nederlands of werkgroep taal- en leesbeleid) vaststellen welke aanbevelingen voor goed taal- en leesonderwijs op school geborgd zijn, bepalen waaraan de school nog kan werken om het taal- en leesonderwijs te verbeteren en, door met elkaar in gesprek te gaan, besluiten hoe dit aan te pakken.

Doelen kaartspel

1. Vaststellen welke aanbevelingen voor goed taal- en leesonderwijs in het vmbo op school al geborgd zijn.
2. Vaststellen welke aanbevelingen voor goed taal- en leesonderwijs in het vmbo nog verbeterd kunnen worden.
3. Een aanpak voor verbetering bespreken die opgenomen kan worden in het taalbeleidsplan of leesbeleidsplan.

Uitleg

In het kaartspel zitten kaarten rondom negen categorieën. Deze negen categorieën omvatten de negen succesfactoren voor leesonderwijs in het vmbo die je vindt op de website www.lezeninhetvmbo.nl

Op elke kaart staat een aanbeveling voor goed taal- en leesonderwijs in het vmbo die bij de desbetreffende succesfactor beschreven is. Deze aanbevelingen zijn afkomstig uit recent onderzoek.

- Print de kaarten uit in kleur (zo zijn de categorieën goed te onderscheiden).
- Zorg ervoor dat er ruimte is om drie stapeltjes te maken.
- Iemand pakt een kaart van de stapel en leest deze voor.
- Bespreek vervolgens samen waar de school staat en licht je antwoorden toe met voorbeelden:
  - Deze aanbeveling is geborgd op onze school.
  - Aan deze aanbeveling werken wij op dit moment.
  - Deze aanbeveling is niet aanwezig in ons taal- en leesonderwijs.
- Aan het einde zijn de kaartjes verdeeld in drie stapels. Deze stapels kunnen input geven voor het opstellen/vernieuwen van het taalbeleidsplan of leesbeleidsplan.

Tips

Er zijn meerdere varianten mogelijk om dit spel te spelen:

1. Gebruik alle kaartjes om het spel te spelen.
2. Kies vooraf één of meer succesfactoren uit om het spel te spelen. Bijvoorbeeld aan de hand van de ingevulde [QuickScan](#) 'Lezen in het vmbo'.
3. Kies vooraf één succesfactor uit en ga na het indelen van de kaart het gesprek met elkaar aan over een aanpak voor borging of verbetering en wat er nodig is om dit te bereiken.

Succesfactor Taalbeleid

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvbo.nl

Taalbeleid

– Plan

Besteed voldoende tijd en aandacht aan het leesonderwijs en neem een hoog leesniveau als uitgangspunt. Heb dus hoge verwachtingen van leerlingen.

(Uit: ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Taalbeleid

– Plan

Zorg voor schoolbreed beleid op het gebied van taal en geletterdheid, waarbij in de school wordt samengewerkt tussen directie, docenten Nederlands én docenten van de andere vakken en buiten school met partijen, zoals de bibliotheek en de cultuursector.

(Uit: Hajer, 2008; ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Taalbeleid

– Plan

Kies voor een brede, vakoverstijgende en gestructureerde aanpak van het leesonderwijs, waarin aandacht besteed wordt aan technisch lezen, zakelijk lezen, vrij lezen en vrijetijdslezen.

(Uit: Broekhof, 2015; DUO Onderwijsonderzoek, 2017; ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Taalbeleid

– Plan

Maak van leesbevordering een structureel programmaonderdeel. Investeer in het gebruik van gerichte manieren voor het verhogen en verbeteren van de leesmotivatie.

(Uit Duo Onderwijsonderzoek, 2017). Van Steensel et al., 2017).

Taalbeleid

– Plan

Maak taalgericht vakonderwijs onderdeel van het taalbeleid van de school.

(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010).

Taalbeleid

– Plan

Stel een taalcoördinator aan en richt een taalbeleidsgroep op.

(Uit: DUO Onderwijsonderzoek, 2017; ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Taalbeleid

– Plan

Stel een geormerkt budget vast voor leesbevordering.

(Uit: Duo Onderwijsonderzoek, 2017).

Taalbeleid

– Stimulerende directie

Maak succesvolle aanpakken en hulpmiddelen rondom leesmotivatie en leescompetentie zichtbaar en toegankelijk voor collega's (succeservaringen delen).

(Uit: Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).

Taalbeleid

– Stimulerende directie

Ontwikkel als school een actieve leescultuur. Dit kan bijdragen aan een actieve leescultuur thuis.

(Uit: Mol & Jolles, 2014).

Taalbeleid

– Professionalisering

Geef al het onderwijspersoneel de kans zich te professionaliseren om de leesontwikkeling en de leesmotivatie van leerlingen te bevorderen.

(Uit: ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Succesfactor Docentgedrag

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmbbo.nl

Docentgedrag

– De docent als rolmodel

Wees als docent een rolmodel door enthousiasme voor lezen uit te stralen en voorbeeldgedrag te vertonen.

(Uit: Duo Onderwijsonderzoek, 2017).

Docentgedrag

– De docent als rolmodel

Lees als leerlingen vrij lezen zelf ook een boek of tijdschrift. Zo zien leerlingen dat jij ook leest.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Docentgedrag

– De docent als rolmodel

Richt een leesclub met docenten op waar boeken, die door leerlingen gelezen gaan worden, worden voorbesproken.

(Uit: Cornelissen, 2016).

Docentgedrag

– De docent als rolmodel

Moedig (aanstaande) docenten aan veel zelf te lezen en vergroot hun kennis over motiverende leesdidactiek.

(Uit: ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Succesfactor In de lessen Nederlands

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmo.nl

In de lessen Nederlands

– Lezen in combinatie met andere vaardigheden

Bied lezen over een onderwerp of thema aan in samenhang met andere taaldomeinen, bijvoorbeeld schrijven of gesprekken voeren over het onderwerp of thema.

(Uit: Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).

In de lessen Nederlands

– Lezen in combinatie met andere vaardigheden

Werk met authentieke taalopdrachten waarbij de lees- en schrijfinstructie is gekoppeld aan de inhoud van andere vakken en aan activiteiten van leerlingen buiten school. Gebruik daarbij bijvoorbeeld studieteksten uit andere (beroepsgerichte) vakken.

(Uit: De Milliano, 2013; Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).

In de lessen Nederlands

– Woordenschat en begrijpend lezen

Geef het begrijpend leesonderwijs contextgericht vorm. Bijvoorbeeld door het gebruik van uitdagende thema's en meerdere teksten (overeenkomstig of tegenstrijdig) daarbij.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

In de lessen Nederlands

– Woordenschat en begrijpend lezen

Besteed expliciet aandacht aan het aanleren van de tekstbegripvaardigheden: *verbanden leggen, inferenties maken, voorkennis activeren en leesdoel bepalen.*

(Uit: Van Silfhout, 2014).

In de lessen Nederlands

– Gebruik van teksten

Werk met teksten die rijk van inhoud en van goede kwaliteit zijn en die variëren in lengte (dus ook langere teksten). Vermijd in taalgebruik versimpelde teksten.

(Uit: Van Silfhout, 2014; Smits & Van Koeven, z.d.).

In de lessen Nederlands

– Gebruik van teksten

Bied leerlingen teksten aan op het juiste leesniveau, niet te makkelijk maar uitdagend om te lezen en geef opbouwende feedback op aanpak, gemaakte keuzes en opbrengsten na het lezen van deze teksten.

(Uit: Broekhof, 2015; De Milliano, 2013).

In de lessen Nederlands

– Interactie en feedback

Creëer voldoende interactie tussen leerlingen onderling en tussen leerling en docent om stimulatie van lezen en schrijven en voorbeeldgedrag te waarborgen.

(Uit: ITTA & Stichting Lezen, 2014).

In de lessen Nederlands

– Interactie en feedback

Stimuleer het stellen van open, vakinhoudelijke vragen bij teksten door leerlingen en bevorder dat leerlingen elkaar vragen stellen en daarbij de vakbegrippen gebruiken.

(Uit: Hajer, 2008).

In de lessen Nederlands

– Interactie en feedback

Gebruik scaffolding (ondersteuning) om leerlingen te ondersteunen bij het lezen. Dat wil zeggen: het tijdelijk geven van ondersteuning en dit afbouwen zodra het niet meer nodig is. Scaffolding leidt tot meer lees- en taalontwikkeling dan het aanbieden van makkelijke korte teksten.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

In de lessen Nederlands

– Interactie en feedback

Doe hardop denkend voor hoe je zelf een leestaak aanpakt en uitvoert (modelling).

(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010).

In de lessen Nederlands

– Interactie en feedback

Adviseer boeken die bij de leesvoorkeuren van leerlingen passen. Ga daarom na wat hun interesses zijn en begeleid ze bij het maken van hun keuze.

(Uit: Aartsma, 2018; Smits & Van Koeven, z.d.; Van Steensel, 2017).

Succesfactor Activiteiten en werkvormen

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvbo.nl

Activiteiten en werkvormen

– Vrij lezen

Zorg dat er op school dagelijks een vast moment voor vrij lezen is. Mocht het dagelijks niet lukken streef dan naar minimaal drie keer per week.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Activiteiten en werkvormen

– Vrij lezen

Stimuleer en besteed veel aandacht aan vrij lezen en vrijetijdslezen zowel bij sterke als bij zwakke lezers, zodat ze leeskilometers maken. De woordenschat, het technisch lezen en het leesbegrip worden vergroot bij beide groepen die regelmatig thuis een boek of tijdschrift lezen.

(Uit: Aartsma, 2018; ITTA & Stichting Lezen, 2014; Mol & Bus, 2011).

Activiteiten en werkvormen

– Vrij lezen

Geef leerlingen iedere les de kans om te lezen.
Hierdoor leren leerlingen moeilijkere woorden en zinnen.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Activiteiten en werkvormen

– Vrij lezen

Laat leerlingen het boek mee naar huis nemen om ze daar fragmenten uit het boek te laten lezen.

(Uit: Cornelissen, 2016).

Activiteiten en werkvormen

– Leesbevorderende lessen

Ontwerp boeiende leesbevorderende lessen met werkvormen als voorlezen en boekintrodactie

(Uit: Duo Onderwijsonderzoek, 2017).

Activiteiten en werkvormen

– Leesbevorderende lessen

Houd zelf regelmatig korte boekpresentaties waarbij je kort iets vertelt en een stukje voorleest. Laat leerlingen dit ook doen maar zorg ervoor dat het geen lange boekbespreking wordt.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Activiteiten en werkvormen

– Leesbevorderende lessen

Gebruik *peer tutoring*: laat een duo van een taalvaardige leerling en een minder taalvaardige leerling samenwerken.

(Uit: Van Silfhout, 2015).

Activiteiten en werkvormen

– Leesbevorderende lessen

Maak in het lesrooster tijd voor het voeren van leesgesprekken over de teksten die leerlingen lezen en besteed aandacht aan de verschillende dimensies van literaire competentie (belevend lezen, interpreterend lezen, beoordelend lezen en lezen met narratief begrip).

(Uit: Cornelissen, 2016; Van Tuijl & Gijssel, 2015).

Activiteiten en werkvormen

– Keuze in teksten

Kies interventies die de interesses van leerlingen aanspreken en hun gevoel van autonomie ondersteunen.

(Uit: Van Steensel et al., 2017).

Activiteiten en werkvormen

– Leesbevordering op school

Doe mee aan landelijke leesbevorderingprojecten en leescampagnes.

(Uit: Aartsma, 2018; ITTA & Stichting Lezen, 2014).

Activiteiten en werkvormen

– Leesbevordering op school

Zorg voor bekendheid van het leesaanbod door het ontvangen van schrijvers in de klas.

(Uit: Aartsma, 2018).

Activiteiten en werkvormen

– Keuze in teksten

Bied leerlingen keuze uit verschillende soorten teksten/boeken en creëer ruimte in het lesprogramma voor zelfstandig lezen.

(Uit: Broekhof, 2015; Trioen & Castelyn, 2018)

Succesfactor Boekencollectie

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmo.nl

Boekencollectie

– Aantal

Zorg voor een uitgebreide boekencollectie met boeken, die door alle leerlingen tegelijkertijd gelezen kunnen worden.

(Uit: Cornelissen, 2016).

Boekencollectie

– Aantal

Schaf voor het vrij lezen zeven boeken per leerling aan.

(Uit Smits & Van Koeven, z.d.).

Boekencollectie

– Aantal

Zorg ervoor dat elke leerling genoeg boeken op tafel heeft tijdens het vrij lezen en dat er niet gelopen wordt.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Boekencollectie

– Aanbod

Zorg voor een rijk aanbod van interessante en actuele boeken en teksten op school en in de klas, dat bestaat uit zowel fictie, non-fictie als poëzie.

(Uit: Aartsma; 2018; Duo Onderwijsonderzoek, 2017; ITTA & Stichting Lezen, 2014; Smits & Van Koeven, z.d.; Van Tuijl & Gijssels, 2015;).

Boekencollectie

– Aanbod

Bied leerlingen de kans om boeken van school mee naar huis te nemen.

(Uit: Mol & Jolles, 2014).

Boekencollectie

– Aanbod

Laat leerlingen meedenken en meebeslissen over het leesaanbod.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Succesfactor Taalgericht lesgeven in de vakken

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvbo.nl

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Pijlers taalgericht vakonderwijs

Geef tijdens de les als docent van de zaakvakken ook instructie over lezen en schrijven.

(Uit: De Milliano, 2013).

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Pijlers taalgericht vakonderwijs

Hanteer in de vaklessen de principes: *taalsteun*,
context en *interactie*.

(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010).

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Pijlers taalgericht vakonderwijs

Geef leerlingen feedback op hun gebruik van school- en vaktaal en gebruik zelf rijke taal met veel school- en vaktaal.

(Uit: Hajer, 2008).

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Doelen en leerlijnen

Formuleer vakspecifieke doelen en besteed daarnaast expliciet aandacht aan (vak)taalvaardigheidsdoelen.

(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010).

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Doelen en leerlijnen

Denk bij het ontwerpen van taalgerichte vaklessen na over de begrippen, relaties tussen begrippen en taal-denkrelaties die je centraal wilt stellen.

*(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010;
Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).*

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Doelen en leerlijnen

Bespreek de vakinhoudelijke doelen en taaldoelen aan het begin van de les/lessenreeks. Evalueer ze aan het einde en plaats ze in een groter geheel.

(Uit: Hajer, 2008).

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Aanbod

Bied tijdens de les leeractiviteiten aan waarin leerlingen kunnen laten zien dat ze naast de inhoud ook de vaktaal in woord en geschrift beheersen.

(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010).

Taalgericht lesgeven in de vakken

– Aanbod

In de lessen van de andere vakken is er sprake van een rijk en gevarieerd tekstaanbod (verhalen, (digitale) boeken en teksten uit tijdschriften, lesmethoden, internet etc.).

(Uit: Van Silfhout, 2014).

Taalgericht lesgeven in de vakken

- Lezen in combinatie met andere vaardigheden

Laat leerlingen bij alle vakken regelmatig teksten schrijven. Dit helpt hen bij het goed lezen van vakteksten.

(Uit: Van Silfhout, 2015).

Succesfactor Monitoren taal- en leesontwikkeling

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmo.nl

Monitoren taal- en leesontwikkeling

– Doelen

Sta stil bij de taal- en leesdoelen. Ga na waar de leerling staat ten opzichte van deze leerdoelen en hoe de leerling de volgende stap kan zetten.

(Uit: Broekhof, 2015; Hajer, 2008; Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).

Monitoren van taal- en leesontwikkeling

– Volgen ontwikkeling

Maak de ontwikkeling van literaire competentie van leerlingen zichtbaar.

(Uit: Cornelissen, 2016).

Monitoren taal- en leesontwikkeling

– Volgen ontwikkeling

Maak plannen voor evaluatie om taalontwikkeling en het niveau van de leerlingen vast te stellen.

(Uit: Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).

Montering taal- en leesontwikkeling

– Bijhouden leesontwikkeling door leerlingen zelf

Streef als school naar een meer realistische inschatting van de eigen vaardigheid door de vmbo-leerling zelf (zelfevaluatie).

(Uit: de Milliano, 2013).

Monitoren taal- en leesontwikkeling

- Bijhouden leesontwikkeling door leerlingen zelf

Laat leerlingen bijhouden wat ze lezen.

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d.).

Succesfactor Lezen met extra ondersteuning

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvbo.nl

Lezen met extra ondersteuning

– **Leesmotivatie**

Moedig zwakke lezers extra aan en stimuleer ze om te lezen in hun vrije tijd. De basisleesvaardigheden, zoals fonologisch bewustzijn, worden bij deze groep leerlingen door thuis te lezen meer ontwikkeld dan bij sterke lezers.

(Uit: Mol & Bus, 2011).

Lezen met extra ondersteuning

– Leerstofaanbod en volgen ontwikkeling

Zorg ervoor dat taalzwakke leerlingen in beeld zijn en ga met hen in gesprek over hun taalontwikkeling.

(Uit: Jansma, Ekens & Van Der Laan, 2017).

Aarzelende lezers

– **Leerstofaanbod en volgen ontwikkeling**

Maak keuzes in het leerstofaanbod en in werkvormen passend bij leerlingen met specifieke behoeften.

(Uit: Jansma, Ekens & Van der Laan, 2017).

Lezen met extra ondersteuning

– **Leerstofaanbod en volgen ontwikkeling**

Laat zwakke lezers vaker lezen en begeleid hen daarbij (scaffolding).

(Uit: Smits & Van Koeven, z.d)

Succesfactor Samenwerking binnen en buiten school

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmo.nl

Samenwerking binnen en buiten school

– Met vakdocenten

Zorg voor samenwerking tussen vakdocenten, taaldocenten, vak- en taalexperts. Ga met elkaar na welke verschillende tekstsoorten er gevraagd worden in de verschillende vakken en stem af in instructie.

(Uit: Hajer, Van Der Laan & Meestringa, 2010).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met ouders

Begeleid als school ouders bij het stimuleren van het lezen thuis.

(Uit: ITTA & Stichting Lezen, 2014; Mol & Jolles, 2014).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met ouders

Deel kennis met ouders over boeken en geef boekentips.

(Uit: Mol & Jolles, 2014).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met de bibliotheek

Richt een goede schoolbibliotheek in of werk samen met de openbare bibliotheek.

(Uit: Van Tuijl & Gijssel, 2015).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met de bibliotheek

Werk als vmbo-school intensief samen met de (openbare) bibliotheek/mediatheek en neem leerlingen hier mee naar toe.

(Uit: Aartsma, 2018; Broekhof, 2015; Duo Onderwijsonderzoek, 2017).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met de bibliotheek

Zorg op schoolniveau voor een mediathecaris die nauw samenwerkt met docenten, deelneemt aan teamoverleg en bijscholing geeft aan docenten.

(Uit: Broekhof, 2015).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met de bibliotheek

Zorg op klasniveau voor een mediathecaris die in overleg met docenten, lesonderdelen verzorgt, zowel klassikaal als in groepjes/individueel.

(Uit: Broekhof, 2015).

Samenwerking binnen en buiten school

– Met de bibliotheek

Vraag de mediatheek/bibliotheek resultaten bij te houden over het leen- en leesgedrag van de leerlingen.

(Uit: Broekhof, 2015).

Referenties

- Aartsma, L. (2018). *Vrijtijdslezen in het vmbo. Een onderzoek naar het leesbevorderingsbeleid van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Broekhof, K. (2015). *Meer lezen, beter in taal-VMBO*. Den Haag/Amsterdam: Koninklijke Bibliotheek/Stichting Lezen.
- Cornelissen, G. (2016). *Maar als je erover nadenkt... Een jaar literatuuronderwijs in groepen 7 en 8 van de basisschool*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- DUO Onderwijsonderzoek (2017). *Lezen op het vmbo: een stand van zaken*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Hajer, M. (2008). De lat hoog voor vakonderwijs: taalbeleid in de klas via taalgerichte vakdidactiek. *Vonk*, 38(1), 11-29.
- Hajer, M. Laan, E. van der, Meestringa, T. (2010). *Taalgericht de vakken in. Achtergronden bij 13 lessenseries*. Enschede: SLO.
- ITTA & Stichting Lezen (2014). *Leesbevordering en leesvaardigheid in het vmbo: noodzaak en kansen*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Jansma, N., Ekens, T. & Laan, A. van der (2017). *Passende perspectieven vmbo. Leerroutes taal voor vmbo bb/kb*. Enschede: SLO.

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmbo.nl

- Milliano, de I. (2013). *Lees- en schrijfontwikkeling van vmbo-leerlingen. De rol van betrokkenheid bij lezen en schrijven op school*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Mol, S. & Bus, A. (2011). Lezen loont een leven lang. *Levende Talen Tijdschrift*, 12(3), 3-15.
- Mol, S. & Jolles, J. (2014). De Lezende VMBO'er. *Pedagogiek in praktijk*, 34-38.
- Silfhout, G. van (2014). *Leuk om te lezen of makkelijk te begrijpen. Optimaal begrijpelijke teksten voor het voortgezet onderwijs*. Amsterdam: Stichting Lezen.
- Silfhout, G. van (2015). Taal in elk vak. *Didactief*, 22-23.
- Smits, A. & Koeven, E. van (2016). *De essentie van lezen in een formule: DV x ETB x LMH x TK x AD*. Gevonden via <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/>.
- Smits, A. & Koeven, E. van (2018a). *Moeilijke teksten scaffolden met ICT*. Gevonden via <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/>.
- Smits, A. & Koeven, E. van (2018b) *Vijf basisprincipes voor goed (voor)leesonderwijs*. Gevonden via <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/>.
- Smits, A. & Koeven, E. van (2015) *Vrij lezen in het po, sbo, pro, vo en mbo*. Gevonden via <http://geletterdheidenschoolsucces.blogspot.com/>.

- Steensel, R. van, Milliano, I. de, Gelderen, A. van, Trapman, M. Hulstijn, J., Oostdam, R., Schooten, E. van & Slegers, P. (2015). *De rol van technisch lezen, woordenschat en metacognitie bij het begrijpend lezen van een- en meertalige leerlingen in het vmbo*. Orthopedagogiek: Onderzoek en Praktijk.
- Steensel, van R., Sande, L. van der, Bramer, W., Arends, L. (2017). *Effecten van Leesmotivatie-interventies. Uitkomsten van een meta-analyse*. Rotterdam/Amsterdam: Erasmus Universiteit/Vrije Universiteit.
- Trioen, M. & Casteleyn, J. (2018). *Extra kansen voor nieuwkomers. Wat werkt in leesonderwijs aan laaggeletterde anderstalige jongeren. Een praktijkgids voor lesgevers*. Antwerpen: Universiteit Antwerpen.
- Tuijl. C. van & Gijssel, M. (2015). Leesonderwijs van a naar b(eter). *Didactief*, 34.

Dit spel is een initiatief van:

slo

Dit kaartspel is een onderdeel van de website www.lezeninhetvmb.nl